

บทที่ 11
การศึกษาในแผ่นดินใหญ่ของทวีปยุโรป
ในคริสต์ศตวรรษที่ 16-19

- 11.1 การศึกษาในคริสต์ศตวรรษที่ 16-17
- 11.2 แนวคิดทางการศึกษาของนักปรัชญาในศตวรรษที่ 16-19
- 11.3 ผลงานของรุสโซ เปสตาลอซซี แฮร์บาต และเฟรอเบล
- 11.4 แนวความคิดที่สำคัญของการศึกษาในทวีปยุโรปใน
คริสต์ศตวรรษที่ 19

บทที่ 11

การศึกษาในแผ่นดินใหญ่ของทวีปยุโรปในคริสต์ศตวรรษที่ 16-19

11.1 การศึกษาในคริสต์ศตวรรษที่ 16-17

นับตั้งแต่ศตวรรษที่ 16 ประชาชนในยุโรปตะวันตก มีเสรีภาพด้านความคิดมากขึ้น มีการปรับปรุงสภาพทางสังคม การพัฒนาประเทศ การปฏิรูปศาสนา และการศึกษา

สิ่งที่มีอิทธิพลและเป็นสาเหตุทำให้ต้องมีการปฏิรูปทางการศึกษา

(สังวร พิษยนทร โยธิน, 2524 : 38) คือ

1. การปฏิรูปอำนาจทางสังคมและการเมืองที่มีส่วนทำให้เกิดปัญหาทางด้านชาตินิยม และความสนใจในความก้าวหน้าทางการค้า
2. การปฏิรูปทางวิทยาศาสตร์ ทั้งเนื้อหา และวิธีสอน ซึ่งได้มีการเปลี่ยนความเห็นไปจากความรู้ ความเข้าใจ และแนวความคิดเดิมเป็นอันมาก โดยเฉพาะเกี่ยวกับโลกมนุษย์
3. การปฏิรูปทางวัฒนธรรม เนื่องมาจากการได้รับอิทธิพล จากการศึกษาวัฒนธรรมโบราณตั้งแต่สมัยฟื้นฟู และเจริญรอยสืบต่อกันมาจนถึงสมัยปฏิรูป
4. การปฏิรูปทางคริสต์ศาสนาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสถาบัน คำสอนเกี่ยวกับพระเจ้า ค่านิยมแห่งความเชื่อ ซึ่งกำลังมีคนคอยจับผิด และพยายามนำความเสื่อมเสียมาให้ทั้ง 2 นิกาย คือ นิกายโรมันคาทอลิก และนิกายโปรเตสแตนต์ ขณะที่ไม่ลงรอยกัน

สมัยคริสต์ศตวรรษที่ 17 เป็นสมัยที่การศึกษา ในทวีปยุโรปเจริญก้าวหน้าเป็นอย่างมาก มีผลงานที่สำคัญ ๆ เช่น ผลงานของ เฮอร์เนส อ็อฟ โกวา ในเยอรมัน จิซุสในฝรั่งเศส และนักวิชาการศึกษาที่ยิ่งใหญ่ และมีชื่อเสียงในศตวรรษที่ 17 ของอังกฤษคือ เซอร์ ไอแซค

นิวตัน โคมินิอุส ฟรานซิส เบคอน จอห์น ล็อก และเรอเน เดส์คาร์ท บุคคลดังกล่าวก่อให้เกิดความเคลื่อนไหวทางแนวความคิด ส่งผลให้แนวทางการศึกษาตามโรงเรียน ในแผ่นดินใหญ่เปลี่ยนแปลงไป

การศึกษาในสมัยนั้นแบ่งเป็น 3 ระดับ (พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์, 2540 : 71) คือ

1. การศึกษาขั้นต้น เริ่มตั้งแต่เด็กมีอายุระหว่าง 6 – 9 ปี จะได้รับการศึกษาด้านการอ่าน การเขียน และเลขคณิต

2. การศึกษาขั้นที่สอง หรือการศึกษาระดับมัธยมระหว่างอายุ 10 – 16 ปี มีการสอนวิชาภาษาละติน ทั้งไวยากรณ์และวรรณคดีขั้นต้น ในคริสต์ศตวรรษที่ 17 ไม่ได้เป็นการศึกษาภาษาละติน ในสมัยนั้นเริ่มมีแนวความคิดให้รัฐควบคุมการศึกษา แนวความคิดนี้เป็นของ “แรตเก” ซึ่งเริ่มเป็นที่นิยมในหมู่นักการศึกษา โรงเรียนมัธยมได้รับแนวความคิดการฟื้นฟูศิลปวิทยาการแบบคลาสสิกไว้มาก

3. การศึกษาระดับมหาวิทยาลัย มีการสอนวิชาการแพทย์ กฎหมายซึ่งเป็นการศึกษาตามแนวเก่า ไม่มีการเปลี่ยนแปลงทำได้นัก ส่วนวิชาปรัชญาค่อย ๆ ลดความสำคัญลงไป เช่นเดียวกับวิชาการศาสนา แต่วิชาประวัติศาสตร์และภาษาศาสตร์กลับได้รับการสอนมากขึ้นสำหรับวิทยาศาสตร์และมนุษยศาสตร์ยังเป็นวิชาใหม่ เพิ่งจะเริ่มมีการสอนและค่อย ๆ แผ่ขยายไปในแวดวงผู้บริหารในมหาวิทยาลัยอย่างช้า ๆ

11.2 แนวคิดทางการศึกษาของนักปรัชญาในศตวรรษที่ 16-19

เซอร์ ไอแซค นิวตัน (Sir Isaac Newton ค.ศ. 1642 – 1727)

เซอร์ ไอแซค นิวตัน เกิดที่เมือง Woolsthorpe วันที่ 25 ธันวาคม ค.ศ. 1642 เป็นนักคณิตศาสตร์และนักปรัชญาที่ปราชญ์ปรื่องที่สุดคนหนึ่ง เขาได้ใช้เวลาค้นคว้าอยู่เป็นระยะเวลาอันจึงได้ค้นพบกฎว่าด้วยการดึงดูดและการเคลื่อนไหว แม้ว่านิวตันได้ค้นพบกฎดังกล่าวมาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1680 แต่ได้ตีพิมพ์ในหนังสือชื่อ “Philosophia Naturalis

Principia Mathematica” ในปี ค.ศ. 1687 ผลงานของนิวตันเปรียบเสมือนแสงสว่างที่มา
ขับไล่หมอกเมฆที่ปิดบังความรู้เกี่ยวกับจักรวาล เพราะสิ่งที่ลึกลับ เป็นปริศนาเกี่ยวกับ
จักรวาลบางประการ บัดนี้ได้รับคำอธิบายอย่างเป็นทางการที่กระจ่างแจ้งแล้ว และอาจกล่าวได้ว่าไม่
มีผลงานใดที่สามารถเผยแพร่ความเชื่อถือนิยมในบทบาท และความสำคัญของวิทยาศาสตร์ได้
เท่ากับผลงานของนิวตัน ความเชื่อถือนิยมในหลักและลู่ทางของวิชาวิทยาศาสตร์นี้เป็นสิ่งที่
ครอบงำจิตใจผู้คนทั่วไปในศตวรรษต่อ ๆ มา ขณะเดียวกันนิวตันเห็นด้วยกับกาลิเลโอว่า
ภาษาของธรรมชาติ คือ ภาษาคณิตศาสตร์ ผลงานสำคัญที่สุดของเขาเองมีชื่อว่า หลัก
คณิตศาสตร์เกี่ยวกับปรัชญาธรรมชาติ (The Mathematical Principles of Natural
Philosophy) เขาได้เน้นเรื่องการทดลองเพื่อตรวจสอบความถูกต้องของสูตรคณิตศาสตร์ที่จะใช้
มากกว่ากาลิเลโอ เขาจะไม่ยอมรับสมมติฐานใด โดยอ้างถึงลักษณะทางคณิตศาสตร์ของ
ธรรมชาติเพียงอย่างเดียว (พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์, 2543: 78)

จอห์น เอมอส คอมีเนียส (John Aemos Corninius)

คอมีเนียส เป็นเชื้อชาติเช็กและเป็นชาวโมเรเวียน เขามีได้ถือกำเนิดมาในตระกูล
สูงส่งอย่างไร บิดาเป็นเพียงเจ้าของโรงสี เขาได้เรียนชั้นมัธยมเมื่ออายุได้ 16 ปี การที่เขาเข้า
เรียนเมื่อเป็นหนุ่มแล้วนี้เองทำให้เขามีเรื่องพูดเกี่ยวกับวิธีการสอนมากมาย คอมีเนียสเป็น
ศิษย์ของ เฮอช อัลสแตด หลังจากที่เขาได้รับการศึกษาที่วิทยาลัยไฮเดนเบิร์กแล้ว เขาก็ได้
เป็นครู เป็นพระ และในที่สุดได้เป็นบิชอปอยู่ที่วัด โมเรเวีย ขณะที่เขาเป็นพระอยู่ที่ฟุกเน็ค
พอดีเกิดสงคราม ภรรยาของเขาถูกฆ่าตาย ทรัพย์สินสมบัติและตำราต่าง ๆ ถูกเผาทิ้ง เขาเองถูก
เนรเทศไปอยู่ในโปแลนด์ และได้ไปสอนหนังสือที่ลิสซา คอมีเนียสได้รับเชิญจากสวีเดน
ในระหว่างอยู่ที่เมืองเอลบิงค์ ราว ค.ศ. 1650 คอมีเนียสถูกเรียกตัวกลับมายังยุโรป เพื่อมา
ปรับปรุงโรงเรียนที่ ซารอส – ปาดัก เขาอยู่ที่นั่นหลายปี คอมีเนียสได้เขียนหนังสือไว้รวม
170 ชิ้น ต่อมาได้พิมพ์แบบเรียนภาษาละติน ซึ่งเป็นหนังสือชุดใหญ่ หนังสือเล่มแรกชื่อ
“เปิดประตูแห่งภาษา” เป็นหนังสือที่รวบรวมศัพท์ภาษาละติน หนังสือแต่ละหน้าแบ่งเป็น 2
คอลัมน์ คือคอลัมน์ที่เป็นภาษาละติน อีกคอลัมน์เป็นภาษาประจำชาติว่าด้วยเรื่องต่าง ๆ

ตั้งแต่โลกมนุษย์ไปจนถึงพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของสิ่งเหล่านี้คนนิยมกันมาก บรรดาหนังสือที่
คอมิเนียสแต่งย่อมแสดงแนวคิดทางปรัชญาการศึกษา คอมิเนียสกล่าวว่าการที่จะคิด
หลักสูตรนี้ขึ้นมาจะต้องวางรูปแบบเหมือนบันไดเวียน คือแม้แต่เด็กเล็ก ๆ ก็ต้องเรียนรู้เกี่ยวกับ
ธรรมชาติ เกี่ยวกับคน เกี่ยวกับพระเจ้า และหัวข้ออื่น ๆ ที่ปรากฏในหนังสือครั้งเมื่อ
เด็กเจริญวัยก็เรียนหัวข้อเหล่านี้โดยพิศดารยิ่งขึ้น ตามวัยและความสามารถเป็นขั้น ๆ ไป
แผนการที่จะให้ความรู้ในทุกสาขาวิชาและต้องตามระยะแห่งความเจริญวัยเรียกว่า “Pan
Phim” ในปี ค.ศ. 1650 เขาได้รับเชิญจากเคานต์ ราคอกสกี แห่งอังการี ให้ไปจัดโรงเรียนที่
ซารอส-ปาตัก คอมิเนียส ได้โฆษณาโดยการออกบรรยายวิชาครูในที่ต่าง ๆ ที่ซารอส -
ปาตัก นี้เอง เขาได้เตรียมแบบเรียนสำหรับผู้เริ่มเรียน และเป็นผลงานชิ้นสำคัญของคอมิเนีย
สคือ The Orbits Semsalion Picturers เมื่อ ค.ศ. 1657 หนังสือของเขาได้รับความนิยมมาก
ต่อมามี ผู้ลอกแบบทำเป็นภาษาอังกฤษ หนังสืออีกเล่มหนึ่งที่ทำให้คอมิเนียสมืออาชีพ
ทางการศึกษา คือหนังสือที่ว่าด้วยวิชาครูชื่อ “The Great Didactic” เขาได้เปรียบเทียบชีวิต
ของมนุษย์เสมือนเป็น โรงเรียนและพิภพนั้นก็คือสถาบันที่มนุษย์จะฝึกฝนตนเองให้พ้นจาก
ความผิดพลาดที่มนุษย์เราทำได้ทำขึ้น ให้เกิดความวุ่นวายหรือสับสนวุ่นวายแต่สิ่งเหล่านี้ก็
อาจจะแก้ไขได้ และสามารถจะทำให้โลกกลับไปสู่ความมีระเบียบและความราบรื่น โดย
ช่วยให้มนุษย์ทุกคนได้มีความรู้ ความเข้าใจอันแท้จริง และนำไปใช้ให้ถูกต้อง คอมิเนีย
สนับว่าเป็นคนที่สำคัญในฐานะที่เป็นกุญแจของการศึกษา ซึ่งมีหลักว่า “สอนทุกสิ่งทุก
อย่างแก่ ทุกคน” และ “ให้มีชนชั้นเดียวเท่านั้นในสังคม”

ฟรานซิส เบคอน (Francis Bacon ค.ศ. 1561 – 1626)

เบคอนเป็นชาวอังกฤษ เกิดเมื่อวันที่ 22 มกราคม ค.ศ. 1561 และ ถึงแก่กรรม
ค.ศ. 1626 บุคคลผู้นี้ทางประวัติการศึกษาถือว่าเบคอนเป็นบุคคลสำคัญคนหนึ่ง ท่านเป็น
ผู้บัญญัติความมุ่งหมายการศึกษาใหม่ โดยเฉพาะวิชาปรัชญา และวิชาที่ใช้ความคิดต่าง ๆ
โดยยึดทางปฏิบัติมากกว่าทฤษฎี คือเมื่อเกิดประโยชน์ขึ้นแล้วก็จะให้ผลต่อคนหมู่มาก
ยิ่งกว่าคนหมู่น้อย การเรียนควรฟังถึงยึดเอาธรรมชาติมาพิจารณา และวิชาฟิสิกส์เป็นวิชา

รากฐานของวิชาจิตวิทยา เมื่อเป็นดังนี้ควรเลิกลัทธิถือเคร่งตามตำราเสีย หันจับลัทธิใหม่ ที่เรียกว่าลัทธิตัณยาธรรม คือ หมายความว่าให้ยึดถือวัสดุและความคิดมากกว่า สมัยก่อนครู ส่วนมากยึดถือว่านักเรียนที่เรียนเก่ง คือนักเรียนที่สามารถใช้ความจำเก่ง จำถ้อยคำได้ดีมาก จำได้แล้วก็นำเอาความคิดเหล่านั้นมาตั้งเป็นปฏิจจาวัตถุชนากัน อธิบายกันมาถกเถียงเป็นการ ใหญ่ คงจะคล้ายกับที่พระเรียนบาลี แต่ในสมัยตัณยาธรรมนี้ ครูเป็นผู้ชวนชวายอยู่ใน ธรรมชาติและสังคมเท่านั้นอย่างอื่นไม่คำนึงถึง เบคอนได้แต่งหนังสือเกี่ยวกับการศึกษาไว้ หลายเล่มด้วยกัน อย่างเช่น “ความก้าวหน้าแห่งการเรียน” เป็นหนังสือที่แสดงโครงการและ ระบบรูปในการเล่าเรียนในอนาคต คือคล้ายเป็นแผนที่แสดงชีวิตแห่งการศึกษาในสมัยนั้น และหนังสือที่ควรกล่าวถึงอีกเล่มหนึ่งคือ “ระเบียบวิธีใหม่” คือหลักเกณฑ์แห่งการที่จะคิด สิ่งต่าง ๆ ในโลก เป็นขบวนการที่จะดำเนินการศึกษาตามแผนใหม่เป็นหนังสือที่จูงใจให้ นักการศึกษาสมัยนั้นปฏิบัติความคิดอย่างเก่าเป็นทศนะอย่างใหม่ ที่ใช้อยู่ในปัจจุบันนี้มาก พอสมควร

เบคอนยังได้กล่าวอีกว่า “จุดหมายปลายทางของการศึกษาก็คือทำให้มนุษย์มีอำนาจเหนือธรรมชาติ มนุษย์ต้องมีความรอบรู้ในธรรมชาติ ความรู้นี้เป็นปัจจัยแห่งอำนาจ” การที่จะเข้าถึงความรู้เช่นนี้มนุษย์ต้องอาศัยหลัก 3 อย่างคือ อาศัยการสังเกตพิจารณา อาศัยการ สืบสวน คิดค้น อาศัยการค้นคว้า ทดลองวิธีการเก่า ๆ คือ ท่องจำ การให้นิยาม การตั้งทฤษฎี ซึ่งเป็นไปในทำนองนี้ไม่ได้ผลเลย และความรู้เช่นนี้เมื่อได้มาแล้วก็ยังถือว่าใช้ไม่ได้ จนกว่าได้นำมาพิสูจน์ซักฟอก กันเป็นที่แน่นอน (พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์ , 2540 :73-74)

จอห์น ล็อก (John Locke ค.ศ. 1632 – 1704)

ล็อกเป็นชาวอังกฤษ เกิดที่ Wrington, Somersetshire เกิดเมื่อวันที่ 29 สิงหาคม ค.ศ. 1632 และถึงแก่กรรมในปี ค.ศ. 1704 รวมอายุได้ 72 ปี ล็อกเป็นตัวแทนอันยิ่งใหญ่ของแนวทางการศึกษา ที่มีแนวความคิดที่อาศัยระเบียบแบบแผนเป็นปัจจัยสำคัญ (The Disciplinary Conception of Education) แนวความคิดดังกล่าวจะเน้นความสำคัญของวิธีที่

เรียนว่าสำคัญกว่าวิชาที่เรียน ล็อคมีความคิดว่าการศึกษายเป็นระเบียบแบบแผนที่จะกวดขัน มนุษย์ มุ่งหมายที่จะสอนให้คนรักสัจจะและทางแห่งสัจธรรม ล็อคสนใจเรื่องศาสนาเป็น อย่างมาก

ล็อคจบทางการศึกษาวิชาแพทย์ จากมหาวิทยาลัยอ็อกฟอร์ด เมื่อจบแล้วเขาไม่ค่อย ถูกกับพวกผู้ใหญ่ในมหาวิทยาลัยจึงเป็นเหตุให้เขาไม่ได้ประกาศนียบัตร ผลงานทางการ ศึกษาของล็อคมากมาย แนวความคิดทางการศึกษาของล็อคมีดังนี้ คือ

1. จิตใจอาจบรรลุสัจธรรมได้โดยอาศัยการศึกษาเท่านั้น และจะต้องใช้ระเบียบ วินัยอย่างเข้มงวด ล็อคได้เขียนหนังสือเล่มหนึ่งชื่อ “Essay Concerning Human Understanding” ได้นำทฤษฎีการศึกษาของ ฟรานซิส เบคอน หรือลัทธิ Empiricism ซึ่งได้ แก่ความรู้ทั้งปวงย่อมมาจากการได้เห็นมาก ฟังมาก ประสาทสัมผัสเป็นเครื่องนำความรู้เข้าสู่ จิตแล้วทำให้สภาพของจิต ประเภทต่าง ๆ เกิดขึ้น เช่น ความคิดเห็น (idea) ฟินิจัย หรือ วิจารณ์ญาณ (Judgment) การฝึกจิตให้เฉียบแหลมขึ้น ไม่ใช่ฝึกโดยอาศัยประสาทสัมผัส แต่ อาศัยการฝึกองค์แห่งจิตให้มีระเบียบวินัยดี เช่น ฝึกความรู้จักเหตุผล ล็อคมีความเห็นว่าใน เบื้องต้น จิตของมนุษย์ย่อมว่างเปล่าปราศจากสิ่งใด เหมือนกับแผ่นกระดาษขาว คุณธรรมก็ ดี อำนวยต่าง ๆ ก็ดี ย่อมสร้างขึ้นมาจากภายนอกจิต โดยสิ่งที่เรียกว่า “นิสัย” สิ่งเหล่านี้จะ พัฒนาการไปได้โดยการฝึกจิตให้อยู่ในระเบียบวินัยอย่างดีเท่านั้น

2. ล็อคเขียนหนังสืออีกเล่มหนึ่งชื่อ The Conduct of Understanding และชี้ให้ผู้อ่าน เห็นว่า จิตมนุษย์อาจทำให้เจริญขึ้นได้โดยการรำลึก (Reflection) และภาวนา (Mediation) มิใช่จากการศึกษาเล่าเรียน

3. หนังสือ Thoughts Concerning Mediation ล็อคพูดเรื่องความเห็นทางการศึกษา ไว้ 3 ประการ คือ

- 3.1 พลศึกษา มุ่งหมายเอาความแข็งแรงแห่งร่างกายเป็นสำคัญ
- 3.2 จริยศึกษา มุ่งหมายเอาคุณธรรมเป็นสำคัญ
- 3.3 พุทธิศึกษา มุ่งหมายเอาความรู้เป็นสำคัญ

พลศึกษา หมายความว่าร่างกายสมบูรณ์ จิตย่อมสมบูรณ์ด้วย ดังภาษาลาตินว่า Mens Sana in Corpora Sano ภาษาอังกฤษว่า A Sound mind in a sound body จิตและกายแยกกัน ไม่ออก ย่อมสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ถ้าปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ร่างกายย่อมแข็งแรง เมื่อคิดจะทำสิ่งใดย่อมใช้ความคิดได้ตลอดปลอดโปร่ง ล้อคเห็นว่าร่างกายดี จิตใจก็ดี ถ้าขาดเสียอย่างใดอย่างหนึ่งสิ่งอื่นๆ ก็ไร้ประโยชน์

จริยศึกษา หมายความว่า ข้อแรกต้องอบรมนิสัยเด็กเสียก่อน คุณธรรมเป็นปณิธานอันสูงส่งในการศึกษา วิธีแสวงหาคุณธรรมมาประดับกาย ต้องสามารถดับตัณหา ไม่ลู่ออกแห่งความอยาก ทำจิตใจให้สงบ และต้องฝึกอบรมเด็กตั้งแต่เยาว์วัย รากฐานแห่งการศึกษาแขนงนี้ต้องอาศัยระเบียบวินัยเป็นสำคัญ เคล็ดลับแห่งการศึกษาทั้งหลายได้แก่การข่มตัณหาและสัญชาตญาณของมนุษย์ให้อยู่ในอำนาจแห่งจิตใจไว้ให้ได้มั่นคงตลอดไป

ล้อคได้กล่าวว่า คนเรานั้น 9 ใน 10 คน ถูกปั้นด้วยการศึกษา หากใช้พันธุกรรมไม่เป็นการแสดงให้เห็นว่า โรงเรียนจะมีอำนาจทำให้คนเราเป็นอะไรก็ได้ คล้ายกับตำราซึ่งสามารถเปลี่ยนแปลงกันได้ ด้วยเหตุนี้ล้อคและนักศึกษาหลายคนมีความคิดว่าการศึกษาอาจจะเปลี่ยนแปลงคนได้ สังคมก็น่าจะมีความเจริญก้าวหน้าได้ และนี่เองเป็นที่มาของ Theory of Progress ล้อคกล่าวว่าความรู้จะเกิดขึ้นเมื่อมีเหตุจูงใจคือ ความอยากรู้ ซึ่งทำให้เกิดรสชาติในการศึกษาวิชาต่าง ๆ และเป็นเครื่องมืออันสำคัญที่มนุษย์จะได้กำจัดความโง่เขลา ต้องสนับสนุนให้เด็กรู้จักถามและตอบคำถามของเขาตามความจริง เพราะเด็กนั้นเปรียบได้กับคนที่หัดเดิน ในเมื่อเราเดินได้เราก็ต้องช่วยสอนเด็ก เมื่อเด็กพูดได้ดีแล้วควรสอนให้ เด็กอ่าน หัดเขียน เมื่อเรียนรู้ภาษาอังกฤษแล้ว ควรสอนภาษาฝรั่งเศสและภาษาลาติน การเรียนควรเรียนด้วยการพูด การสนทนา ไม่ใช่วิธีท่องไวยากรณ์ การเรียนไวยากรณ์ควรจะเริ่มต่อเมื่อเด็กรู้หนังสืออย่างดีแล้ว ภาษาลาตินที่เป็นไวยากรณ์เป็นคำกลอนหรือถ้าเป็นความยืดยาวที่ควรจะท่องจำนั้นควรเลิกเสีย ล้อคแนะนำให้เรียนเลขตั้งแต่แรก ทั้งนี้เพื่อให้เด็กรู้จักใช้ความคิดในของง่าย ๆ ก่อน ฉะนั้นจึงต้องศึกษาให้่องแท้เสียก่อนว่า

เด็กมีความสามารถเข้าใจอะไร แค่ไหน เพียงใด (พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์ , 2543 : 74 – 76)

เรอเน เดล์คาร์ท (Reoue Delkart)

เดล์คาร์ท เป็นนักปรัชญาเมธีชาวฝรั่งเศสที่มีชื่อเสียง และเป็นนักวิทยาศาสตร์ ที่ให้กำเนิดปรัชญาสมัยใหม่ เดล์คาร์ทเป็นอัจฉริยะบุคคลหนึ่งในสามคนที่วางแบบแผนของปรัชญาที่ก่อให้เกิดการปฏิวัติทางภูมิปัญญา (อีกสองท่านคือ เซอร์ ไอแซค นิวตัน และจอห์น ล็อก) เดล์คาร์ทเป็นทั้งทหาร นักคณิตศาสตร์ และนักฟิสิกส์ เขาเป็นผู้ประกาศลัทธิใช้เหตุผลสมัยฟื้นฟูศิลปวิทยาการ ในทางปรัชญาที่แตกต่างไปจากสมัยกลาง เช่น เขายกเลิกคำราและความเชื่อสมัยกลาง หันมาใช้วิธีการใหม่ที่ปราศจากอคติ คือใช้วิธีการทางคณิตศาสตร์หาเหตุผล เริ่มด้วยความจริงที่เป็นประจักษ์พยานหรือความจริงที่ไม่จำเป็นต้องพิสูจน์ อย่างในวิชาเรขาคณิตแล้วหาเหตุผลจากความจริงที่ไม่จำเป็นต้องพิสูจน์ ที่ไปสู่การสรุปเฉพาะเรื่อง เดล์คาร์ทเชื่อว่าเขาได้พบความจริงที่ไม่จำเป็นต้องพิสูจน์ นี้จากหลักการที่มีชื่อเสียงของเขา “ข้าพเจ้าคิด ข้าพเจ้าจึงมีตัวตนอยู่” เขาเชื่อว่าเขาจะแสวงหาความรู้ทั้งหลายที่มีอยู่ในจักรวาลได้ ตัวอย่างเช่น การพิสูจน์ว่าพระเจ้าดำรงอยู่หรือพิสูจน์ว่ามนุษย์เป็นสัตว์ช่างคิด หรือพิสูจน์ว่าจิตต่างจากวัตถุ ความคิดเหล่านี้เดล์คาร์ท ว่าเป็นความจริงแท้ เหมือนกับความจริงใน วิชาเรขาคณิต

การศึกษาในแผ่นดินใหญ่ของทวีปยุโรปในศตวรรษที่ 16, 17, 18 เป็นผลของวิธีการอย่างเดียวกันที่ไม่ผิดพลาด แต่เดล์คาร์ทมีความสำคัญต่อการปฏิวัติทางภูมิปัญญา มิใช่แต่ลัทธิใช้เหตุผลแนวใหม่ของเขาเท่านั้น เขายังมีชื่อในฐานะผู้นำเอาวิธีการเข้าถึงความจริงโดยอาศัยเหตุผลมาให้เรารู้จัก เดล์คาร์ท มีความมุ่งหมายที่จะแสวงหาสัจจะภาวะที่แน่นอนและชัดเจนในตัวเองที่ทุกคนยอมรับได้ ทักษะต่าง ๆ แทนที่จะให้ความรู้ที่แน่นอนและแจ่มแจ้งกลับได้รับทักษะผิด ๆ และก่อความสงสัย ในปรัชญาไม่ควรมีข้อขัดแย้งซึ่งกันและกัน อย่างที่เป็นมาแล้ว ดังนั้นถ้าเราได้หลักเกณฑ์ในรูปของศาสตร์ มีลักษณะแน่นอนก็สามารถกำจัดทักษะผิดพลาดต่าง ๆ ออกไปได้ แล้วสร้างความรู้ใหม่ขึ้นมาจากพื้นฐานที่เป็น

ศาสตร์แน่นอนนั้น เดส์คาร์ทได้กล่าวถึงหลักทวินิยมไว้โดยประมวลสิ่งทั้งหลายลงเป็น 2 ฝ่าย คือ

1. ฝ่ายนามธรรม ได้แก่ จิต
2. ฝ่ายรูปธรรม ได้แก่ วัตถุ

เดส์คาร์ทได้กล่าวว่า ฝ่ายรูปธรรมคือ วัตถุ มีความสำคัญทางวิทยาศาสตร์ยุคใหม่ กลศาสตร์ ภาษา คณิตศาสตร์ ล้วนเป็นอุปกรณ์เข้าถึงธรรมชาติของวัตถุทั้งสิ้น ทั้งได้กำหนดลักษณะโลกวัตถุไว้ 4 ประการ คือ - มีการขยายตัว - มีการกินที่ - สามารถแบ่งเป็นรายย่อยได้ - ปรากฏเป็นรูปตัวตน - เป็นภาพที่มีการเคลื่อนไหวได้ เดส์คาร์ทยังได้กล่าวอีกว่า จำนวนเลขคณิตศาสตร์ไม่สิ้นสุด ปรากฏเป็นรูปตัวตน เป็นภาพที่มีการเคลื่อนไหวได้ เดส์คาร์ทยังได้กล่าวอีกว่า จำนวนเลขทางคณิตศาสตร์ไม่สิ้นสุดปรากฏเป็นอนันตภาวนั้น มีความสำคัญในการยืนยันให้เห็นว่า สิ่งทั้งหลายมีการกลับไปกลับมาได้ไม่สิ้นสุด เป็นสิ่งที่กำหนดให้ตายตัวไม่ได้ วัตถุเองไม่มีการเคลื่อนไหวมาแต่เดิม แต่ได้รับการเคลื่อนไหวเป็นประติม จากปฐมเหตุคือพระเจ้า (เดส์คาร์ทเชื่อว่าพระเจ้าเป็นปฐมเหตุของการเคลื่อนไหว) ผลของการเคลื่อนไหวคือ เกิดเป็นความกลมกลืนขึ้น ตามหลักเกณฑ์ของความเคลื่อนไหว และจักรวาลคือสิ่งที่มีวิวัฒนาการมาจากกลุ่มของสิ่งที่กลมกลืนกันทั้งหลาย นับว่าเดส์คาร์ทได้แสดงความยิ่งใหญ่ของพระเจ้าไว้อย่างน่าพิการณา มีข้อความกลมกลืนโดยลำดับอย่างสละสลวยเป็นอย่างยิ่ง เดส์คาร์ทมีความเชื่อในความรู้ที่ติดตัวมาแต่กำเนิด เขาสอนว่าความจริงที่มีประจักษ์พยาน โดยไม่มีความสัมพันธ์กับประสบการณ์ทางประสาทจะแฝงอยู่ในจิตนั่นเอง คนไม่อาจจะเข้าถึงความจริงนี้ได้ด้วยประสาทสัมผัส เพราะความจริงนี้เป็นส่วนประกอบของจิตมาตั้งแต่เกิดแล้ว

สืบเนื่องมาจากความก้าวหน้าทางความคิด ปรัชญา และวิทยาศาสตร์ การฟื้นฟูศิลปวิทยาการ ในคริสต์ศตวรรษที่ 17 แนวความคิดทางปรัชญาและความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ ในคริสต์ศตวรรษที่ 18 จึงเปลี่ยนแปลงไปทำให้การจัดการศึกษาเปลี่ยนไปด้วย (พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์, 2543 : 78 – 79)

คริสต์ศตวรรษที่ 18 แนวความคิดทางปรัชญาใหม่ ๆ ของนักการศึกษาเกิดขึ้นมากมาย เช่น

คริสเตียน วูลฟ์ (Christian Wolf)

วูลฟ์ เป็นบุคคลที่กล่าวได้ว่าได้ทำการผสมผสานแนวความคิดของอริสโตเติลในอดีตเข้ากับแนวความคิดทางปรัชญา ในศตวรรษที่ 18 วูลฟ์มีแนวความคิดว่า บรรทัดฐานของความจริงเป็นสิ่งที่เข้าใจและเห็นได้ แต่ต้องมีเหตุผลหรือข้อวิจารณ์สนับสนุน ซึ่งได้แนวทางมาจากตรรกวิทยาของอริสโตเติล คือการวิเคราะห์รูปแบบ และเนื้อหาของความคิด เพื่อให้บรรลุถึงความรู้ซึ่งเป็นแนวความคิดของพวกที่นิยมความรอบรู้ วูลฟ์จึงนำเอาแนวความคิดแบบ “ผู้รอบรู้” มาเป็นแนวทางในการแต่งหนังสือที่ใช้ในมหาวิทยาลัยในเยอรมัน จึงนับได้ว่าเขาเป็นผู้มีอิทธิพลต่อการศึกษาในเยอรมันมาก

เดวิด ฮูม (David Hume ค.ศ. 1711 – 1776)

เดวิด ฮูม เกิดเมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม ค.ศ. 1711 เขามีแนวความคิดในการศึกษาความรู้ตามลัทธิประจักษ์นิยม คือประสบการณ์ก่อให้เกิดความรู้ ความได้เกิดจากประสบการณ์และการคิดหาเหตุผล ฮูมสอนว่าจิตก็คือที่สะสมของรอยประทับใจทั้งหลายที่ได้รับจากประสาททั้งหลายแล้วมารวมกัน โดยอาศัยนิสัยของการเชื่อมโยงรอยประทับใจเหล่านี้เข้าด้วยกัน แล้วจึงกลายเป็นจิต ตัวอย่างเช่น การเรียนจากประสบการณ์ที่จะโยงความหิวเข้ากับข้าว เพราะทุกครั้งที่เราหิวเราก็มักได้เห็นข้าว ประสบการณ์ซ้ำ ๆ เช่นนี้เองที่ทำให้เราโยงเอาความหิวเข้ากับข้าวมิใช่เพราะจิตของเราคิดหาเหตุผลได้เองว่าถ้าหิวต้องกินข้าวเป็นต้น ฉะนั้นฮูมว่า เราควรรู้แต่ความประทับใจและการโยงความประทับใจเข้าหากันก็พอที่จะดำรงชีวิตอยู่ เมื่อความคิดเป็นเพียงการโยงความประทับใจเข้าหากันเช่นนี้ เราก็ต้องเข้าใจได้ต่อไปว่าเราจะไม่มีทางรู้ถึงสาเหตุขั้นสุดท้ายของประสบการณ์นั้น ๆ ธรรมชาติของสารหรือดั้งเดิมของจักรวาลความคิดนี้ของฮูมเท่านั้น เป็นการปฏิเสธความสามารถในการ หาเหตุผลของมนุษย์นั่นเอง เขาเองก็ทราบดี จึงวางตนอยู่นอกวงของพวกปราชญ์แห่งยุคนี้

อิมมานูเอล คานท์ (Emmanuel Kant)

คานท์พยายามที่จะรวมเหตุผลนิยม (Rationalism) และประจักษ์นิยม (Empiricism) เข้าด้วยกัน ตามทัศนะของคานท์ ความรู้ไม่ได้เกิดจากการคิดหาเหตุผลจากหลักทั่วไป ไปหาข้อสรุปทั้งหมดเหมือนเหตุผลนิยมยึดถือและไม่เกิดจากการคิดหาเหตุผลจากประสบการณ์เฉพาะเรื่อง ไปหาหลักทั่วไปทั้งหมด เหมือนประจักษ์นิยมยึดถือแต่ความรู้ประกอบด้วยปัจจัยทั้งสอง คือการอนุมานจากหลักทั่วไปและการอนุมานจากหลักเฉพาะเรื่อง ทั้งนี้ที่เห็นว่าเนื้อหาความรู้ กับรูปแบบของความรู้ต่างกัน กล่าวคือเนื้อหาของความรู้ได้มาจากประสบการณ์ แต่รูปแบบของความรู้ได้มาจากการคิดหาเหตุผล ปัจจัยที่จำเป็นของความรู้เป็นสิ่งดั้งเดิมที่ยังคิดอยู่ในโครงสร้างของจิต ชีวิตของคนขึ้นอยู่กับ การปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อม ซึ่งความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ ก็ได้มาจากแนวความคิดของคานท์ คานท์มีความเห็นว่ารัฐไม่ควรเข้าควบคุมโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษา แต่ควรให้นักปราชญ์และผู้มีปัญญาทั้งหลายเป็นผู้จัดระบบการบริหารการศึกษา เพราะข้อสันนิษฐานและเหตุผลของนักปราชญ์และผู้มีปัญญาจะนำมาสู่ชัยชนะทางด้านความรู้และการศึกษา

ในคริสต์ศตวรรษที่ 17 วิชากลศาสตร์และดาราศาสตร์เป็นวิชาทางวิทยาศาสตร์ที่สอนกันในโรงเรียน แต่ในคริสต์ศตวรรษที่ 18 วิชาเคมีเป็นวิชาที่ได้รับการค้นคว้าและถ่ายทอดไปสู่กันมากกว่า เช่นการที่อังควอนลาว่าวชิเอร์ค้นพบวิธีการแยกเอาอ็อกไซค์ออกจากโลหะ

โรเบิร์ต บอยล์ (Robert Boyle)

บอยล์ เป็นนักฟิสิกส์และนักเคมีชาวไอริช เป็นผู้วางหลักเกณฑ์สำคัญทางวิทยาศาสตร์ผู้หนึ่ง โดยได้ศึกษางานของกาลิเลโอ และต่อมาได้ทุ่มเทชีวิตค้นคว้าทางวิทยาศาสตร์ เป็นสมาชิกของสถาบัน (invisible) อทิสสนิวส์ และได้จัดตั้งสมาคมค้นคว้าวิทยาศาสตร์ขึ้นในกรุงลอนดอน โรเบิร์ต บอยล์ ได้ค้นพบว่าวัตถุมีสมบัติต่าง ๆ ทางจักรกลอยู่อย่างบริสุทธิ์ ได้ทดสอบลักษณะของอากาศ วางหลักเกณฑ์ความกดดันและปริมาตรของแก๊ส ทั้งได้พบหลักการเปลี่ยนแปลงสภาพของโลหะต่าง ๆ ด้วย โรเบิร์ต บอยล์ ได้รับการศึกษา

ในทางเคมีเป็นอย่างดี แต่ทำงานค้นคว้าหนักไปทางฟิสิกส์ ใ่วิจารณ์ทฤษฎีต่างๆ สมัยนั้น
ใ่ว้มาก และแสดงทัศนะใ่ว้วัดถูประกอบด้วยส่วนประกอบย่อยเป็นอนุ และ
ส่วนประกอบย่อยเหล่านี้สร้างสสารต่าง ๆ ขึ้นมาในระบบต่าง ๆ โรเบิร์ต บอยล์ ได้ศึกษา
หลักการเผาไหม้และหลักการหายใจแต่มีความรังเกียจในการผ่าศพ นอกจากนี้ยังมีโจเซฟ
พริสทลีย์ ค้นพบก๊าซออกซิเจนและเฮนรี คาเวนดิช ค้นพบส่วนประกอบของน้ำ โดยระเบิด
ก๊าซไฮโดรเจนในอากาศและในคริสต์ศตวรรษที่ 18 ยังมีการพัฒนาความรู้ทางวิทยาศาสตร์
สาขาอื่นๆ เช่น ทางด้านไฟฟ้าซึ่งค้นคว้าโดยลูจิ กาลวานี และอเลสซานโดร โกลตา เป็นต้น

วิวัฒนาการทางด้านปรัชญาและเทคโนโลยีใหม่ ๆ เหล่านี้เองมีอิทธิพลต่อระบบการ
จัดการศึกษาในยุโรป โดยเฉพาะในประเทศอังกฤษ ฝรั่งเศส และเยอรมัน นอกจากนี้ระบบ
ขุนนางและศักดินายังมีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษาด้วย เช่น ในประเทศอังกฤษเด็กที่อายุ
ระหว่าง 10 หรือ 11 ปี จนถึง 16 หรือ 17 ปี จะต้องเข้าโรงเรียนภาษาอังกฤษ ลาดิน และกรีก
จากนั้นถ้าเป็นบุตรของชนชั้นสูงจะได้รับการส่งเสริมให้เข้าศึกษาในสถาบันเทคนิค
วิทยาการต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นของเอกชน ซึ่งจะมีแขนงวิชาการต่าง ๆ ให้ศึกษาตามแต่
ความรู้ความสามารถ คือ สายอาชีพ เช่น พ่อค้า นักบัญชี ชุรกิจการค้า การสำรวจ การ
เดินเรือ วิศวกรรม การทหาร (ทหารบกและทหารเรือ) เป็นต้น

ส่วนในประเทศฝรั่งเศส การจัดการศึกษาเป็นของรัฐแต่เพียงผู้เดียว เพราะการศึกษา
เป็นสิ่งสำคัญ รัฐจะเจริญได้เพราะประชาชนในรัฐมีการศึกษาดี มีความรู้ ดังนั้นรัฐ จึง
จำเป็นต้องให้สมาชิกในรัฐได้รับการศึกษา โดยรัฐจัดการศึกษาให้

สำหรับประเทศเยอรมันเห็นว่า บุคคลที่มีความรู้ในสาขาวิชาการต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็
นครู ผู้ปกครอง นายจ้าง หรือทหาร ควรมีหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ที่ตนมีอยู่ให้แก่เด็ก และควร
ใ่ว้นักเรียนเข้าศึกษาในโรงเรียนเมื่อมีอายุ 5 ปี เด็กทุกคนควรอ่านออกเขียนได้และสามารถ
ตอบคำถามจากหนังสือที่เขาเรียนได้ทั้งหมด (พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์, 2543 : 80 – 82)

11.3 ผลงานของรูสโซ เปสตาลอซซี แอร์บัต และ เฟร็อบเอล

ของ ชาคส์ รูสโซ (Jean Jacques Rousseau ค.ศ. 1721 – 1778)

รูสโซ เป็นชาวสวิสฝรั่งเศส เกิดที่เมืองเจนีวา เมื่อวันที่ 28 มิถุนายน ค.ศ. 1721 สมัยที่สวิสและฝรั่งเศสยังไม่ได้แยกจากกัน พ่อของรูสโซมีอาชีพเป็นคนงานรับจ้างสอนเต้นรำ แก่นาฬิกาในยามว่าง แต่ถึงกระนั้นก็ยังมิรายได้ไม่พอที่จะเลี้ยงครอบครัว ส่วนแม่ของรูสโซถึงแก่กรรมขณะที่เขาเกิดมาได้ 2 อาทิตย์ เขาจึงอยู่ในความอุปการะของน้าสาว ซึ่งทำหน้าที่เป็นแม่นมให้แก่เขาด้วย แม่นมของรูสโซคือแจคเกอลิน ได้ทำหน้าที่เลี้ยงดูมาตลอดเวลาดังแต่แม่ตายจนรูสโซอายุได้ 10 ปี

รูสโซมีประวัติชีวิตที่ผิดหวังเกือบทุกด้านไม่ว่าในชีวิตการงานหรือชีวิตส่วนตัว เขาสั่งสอนอุดมคติของการปฏิรูปการศึกษา แต่ก็ท้อทึงลูก ๆ ไว้ในโรงเรียนเด็ก เขาทะเลาะกับทุกคนที่เข้ามาใกล้ซิคินในแวดวงชีวิตของเขา เพราะอารมณ์เหินห่างของเขานั้นเองที่ทำให้เขาหันหลังให้กับลัทธิทั้งหลายของปราชญ์ร่วมยุคเดียวกันกับเขาโดยหันมาเป็นปฏิปักษ์ต่อลัทธิคือ เหตุผลของยุค เขายืนยันว่าเหตุผลมีประโยชน์ แต่มิใช่คำตอบทั้งหมดสำหรับปัญหาปัญหาสำคัญ ๆ ของชีวิตเรา ต้องฟังความรู้สึก สัญชาติญาณและอารมณ์ของเราเองให้มากกว่าเหตุผล นี่คือนิยามของธรรมชาติที่จะทำให้ความสุขแก่เราได้มากกว่าเหตุผลอันเกิดจากภูมิปัญญา หนังสือที่มีชื่อเสียงที่สุดของเขาคือวิทยานิพนธ์ที่ได้รับรางวัล ชื่อบทนิพนธ์ทางด้านอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ วิทยานิพนธ์นี้เปรียบเทียบให้เห็นอิสรภาพของคนป่ากับระบบพระราชและความชั่วร้ายของสังคมในกรุงที่เจริญแล้ว เขายืนยันว่าวิทยาการยิ่งก้าวหน้าคนยิ่งมีความสุขน้อยลง เขาจึงชังการกีดกันอิสรภาพส่วนบุคคล เช่นเดียวกับทัศนะของยุคนี้ รูสโซกระตือรือร้นที่จะแสวงหาเสรีภาพและความเสมอภาคให้แก่ประชาชนยิ่งกว่านักปฏิรูปสังคมใด ๆ ในยุคของเขา เขากล่าวว่าที่มาของการมีทรัพย์สินสมบัติส่วนบุคคลคือต้นเหตุประการหนึ่งของความทุกข์เจ็ญของมนุษย์ในสังคม

ผลงานของรุสโซ

รุสโซเริ่มมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักเมื่อ ค.ศ. 1750 เนื่องจากได้รับรางวัลชนะเลิศประกวดบทความชื่อ “Dis cōnesse on the Science and Arts” ซึ่งอะคาเดมีแห่งคิงจอร์จเป็นผู้ตั้งหัวข้อใจความสำคัญในบทความ คือ การฟื้นฟูศิลปวิชาการนั้น ได้ทำให้คนเราลืมตัว ฟุ้งเฟ้อ และอ่อนแอ บทความอีกเรื่องหนึ่งชื่อ “The origin of the Quality among Men” เมื่อ ค.ศ. 1754 นั้น ถึงมิได้รับรางวัลแต่ก็พูดอย่างมีหลักเกณฑ์ดีกว่าเรื่องแรก บทความของรุสโซล้วนแต่มีใจความหนักไปในทางที่จะปฏิรูปสังคม เขาคิดเรื่องนี้ตามอุดมคติของเขาเอง เรียกว่า “The noble – savage” ความคิดอันนี้มีผู้เห็นพ้องด้วยหลายคน คนหนึ่งคือ เจฟเฟอร์สัน เรื่อง Emile เมื่อ ค.ศ. 1773 เรื่องนี้เท่านั้นที่เขาว่าเรื่องการศึกษาโดยตลอด สำหรับเรื่อง The new heloise นั้น เกี่ยวกับการให้การอบรมการศึกษาภายในบ้าน และหนังสือเล่มอื่น ๆ คือ Political Economy, the Social Contract และมีการศึกษาในแผ่นดินใหญ่ของทวีปยุโรปในศตวรรษที่ 16, 17, 18, 19 The Political Economy, The Social Contract และ The Government of Poland ก็มีความบางตอนที่ว่าด้วยการศึกษาของประชาชนที่รัฐเป็นผู้จัด

แนวการศึกษาของรุสโซ

- พลศึกษา ให้เด็กได้ไปเล่นโดยอิสระเต็มที่ เพื่อเด็กจะได้เจริญเติบโตตามธรรมชาติ
- พุทธศึกษา ให้เด็กนักเรียน เรียนจากประสบการณ์ ทางประสาท สัมผัสยิ่งกว่าเหตุผล สติปัญญา
- จริยศึกษา การประพฤติดีนั้น เด็กจะต้องรู้และเข้าใจจากผลที่เด็กได้ประพฤติและประสบด้วยตนเองไม่บังคับให้เด็กรู้ดีหรือชั่วด้วยตนเอง

อิทธิพลของรุสโซ คำสอนที่ให้คนหันกลับไปหาธรรมชาติ เป็นการยกย่องการดำเนินชีวิตเรียบ ๆ ตามธรรมชาติ และยกย่องคุณค่าของคนว่า คนมีธรรมชาติที่ดีอยู่แล้ว

แต่สังคมทำให้คนไม่เสมอกัน ความคิดนี้ รัสโซได้อธิบายไว้ในบทเรียงความเรื่อง Discourse on the Origin of Inequality among Men หนังสือที่รณรงค์การปฏิวัติในฝรั่งเศสให้เร็วขึ้นของเขา คือสัญญาประชาคม หรือ The Social Contract ที่อ้างว่ารัฐเกิดจากการทำสัญญาระหว่างประชาคมกับรัฐ และอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศขึ้นอยู่กับเจตนารมณ์ทั่วไปของประชาชน มิได้มอบอำนาจสูงสุดนี้ให้ใคร ฉะนั้นถ้ารัฐบาลมิได้ปกครองตามเจตนารมณ์ของราษฎร ราษฎรก็ยกเลิกรัฐบาลได้ ปรัชญาการเมืองของรัสโซก่อให้เกิดอุดมคติสมัยใหม่ที่ยึดถือระบบการปกครองด้วยเสียงส่วนใหญ่ (พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์, 2543 : 82-84)

โจฮัน ไฮน์ริค เปสตาลอสซี (Johann Heinrich Pestalozzi ค.ศ. 1746 – 1826)

เปสตาลอสซี เป็นนักการศึกษาชาวสวิส เกิดที่เมืองซูริก เมื่อวันที่ 2 มกราคม ค.ศ. 1746 และถึงแก่กรรมในปี ค.ศ. 1826 ซึ่งในครั้งนั้นก็ไม่ได้คิดกับสมัยนี้ ในข้อที่เป็นเมืองมีชื่อเสียง เขาเป็นชาวสวิสที่มีเลือดคิตาเลียน บิดาเป็นหมอดึงแก่กรรมเมื่อเปสตาลอสซีอายุได้หกขวบ มารดาและสาวใช้เลี้ยงเขาทำให้เปสตาลอสซีได้รับอิทธิพลจากผู้หญิงอยู่มาก เนื่องจากเขาเติบโตมาในครอบครัวที่ดีทำให้เขามีความเห็นที่บ้านที่ดั้นนั้น มีความสำคัญใหญ่หลวงและเป็นแหล่งการศึกษาที่สำคัญที่สุด ในสมัยเป็นนักเรียน เปสตาลอสซีโชคดีที่ได้ครุติมาก แม้จะไม่ได้ความรู้อย่างศิโยม แต่เขาก็ได้ความบันเทิงหลายอย่างเหมือนกัน แม้ในตอนเรียนระดับประถมเขาไม่ค่อยได้เรียนได้อะไรเท่าไร แต่ตอนเข้ามหาวิทยาลัยเขาได้อาจารย์เก่ง ๆ ซึ่งมีอิทธิพลแก่เขาอย่างมาก เป็นต้นว่า บอดเมอร์ ซึ่งเป็นอาจารย์วิชาประวัติศาสตร์ และเป็นนักวรรณคดีวิจารณ์ เคยปะทะคารมกับเลซซิงค์ และเป็นผู้ก่อตั้งสมาคมเฮลเวติก เพื่อเผยแพร่ความคิดอันเสรีทางการเมือง เปสตาลอสซีได้อ่านเรื่อง เอมีล เมื่ออายุ 18 ปี คนทั้งสองคือรัสโซกับเปสตาลอสซีนั่นบังเอิญมีจุดอ่อนเหมือนกันตรงที่ไม่ใช่นักปฏิบัติด้วยกันทั้งคู่ คือรัสโซนั้นก็มีกล่องลอยอยู่แต่ในโลกแห่งความนึกคิด ส่วนเปสตาลอสซีก็พยายามจับเอา “ความคิด” มาทำให้เป็นความจริง และความสำเร็จที่ได้รับก็ไม่แน่ว่าจะเรียกว่าเป็นความสำเร็จหรือไม่ คือโรงเรียนที่ต่อมาเปสตาลอสซีได้ตั้งขึ้นนั้นต้องการความสามารถในด้านการจัดระเบียบทางการเงินอย่างค้ำคูณรวมทั้งทุนรอนด้วย นอกจากนี้ยังต้อง

อาศัยบุคลิกภาพของผู้ที่จะช่วยประสานงานระหว่างบุคคลต่าง ๆ ในขณะให้ดำเนินไปได้ โดยกลมเกลียวและให้ความร่วมมือแก่กัน ซึ่งสิ่งดังกล่าวแล้วเปสตาลอสซีทำไม่สำเร็จ ส่วนในงานด้านอื่นๆ แล้ว เขาได้รับความสำเร็จอย่างใหญ่หลวง และอิทธิพลของเขานั้นมีแต่จะแพร่ขยายออกไปโดยไม่มีวันดับสูญ

หลักการของเปสตาลอสซี

วิธีการใหม่ของเปสตาลอสซีเกิดจากความพยายามของเขาที่จะเป็นนักศึกษาทางปฏิบัติ การศึกษาต้องยึดหลัก “ประสบการณ์” เพราะเมื่อเกิดมาเด็กจะไม่มีประสบการณ์เรา จึงต้องเป็นผู้ให้แก่เด็กทั้งที่บ้านและที่โรงเรียน ทั้งนี้ส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นได้ก็ต้องอาศัยการสังเกตพิจารณา วิธีแห่งการสังเกตพิจารณานั้น ย่อมเกิดแต่ประสาทสัมผัสที่ค่อนข้างสับสนแต่ครั้งเมื่อเกิดความตั้งอกตั้งใจ ความรู้สึกแห่งประสาทสัมผัสนั้นจะแน่นแฟ้น และแจ่มชัดขึ้น สิ่งต่าง ๆ นั้นก็จะปรากฏเด่นชัดให้เห็นได้ง่ายรู้จักได้และจัดเข้าเป็นพวกเป็นหมู่ เมื่อเรารู้จักและจัดเข้าพวกได้แล้วก็เรียกว่า ได้ถึงขั้นที่ 3 หรือขั้นสุดท้ายแห่งการสังเกตพิจารณา หลักแห่งการใช้ความสังเกตพิจารณานี้เองที่ทำให้เปสตาลอสซีหาวิธีที่จะปรับปรุงหลักสูตร โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ ความพยายามของเปสตาลอสซีมาผลิตดอกออกผลในคริสต์ศตวรรษที่ 19 อันเป็นสมัยที่มีการตื่นตัวทางวิทยาศาสตร์และมนุษยธรรม ธรรมชาติศึกษา สรีรวิทยา สุขศึกษา ภูมิศาสตร์ วิทยาศาสตร์ทั่วไป ระบบของเปสตาลอสซีพอสรุปได้ดังนี้

- บ้านเป็นสถานที่ที่จะให้การศึกษาแก่เด็กอย่างดีเยี่ยม เพราะเป็นศูนย์กลางแห่งความรักและความร่วมมือในกิจที่เป็นไปเพื่อส่วนรวม

- เนื่องจากบ้านแห่งเดียวไม่เพียงพอ ในการให้การศึกษาเด็ก โรงเรียนจึงต้องมีขึ้น โรงเรียนจะต้องจำลองสภาพและจิตใจของบ้านที่ดี ครูทำหน้าที่แทนพ่อแม่เด็ก และจะต้องมีความรักเด็กเป็นแรงจูงใจ การใช้ระเบียบวินัยถึงจะเข้มงวด แต่ก็เป็นไปโดยละมุนละม่อม

- จุดหมายอันสำคัญของการศึกษาคือพัฒนาการของเด็กที่กลมกลืนกัน ในบรรดาคุณสมบัติต่าง ๆ ในตัวเด็ก ชั้นแรกคือเตรียมเด็กเพื่อให้เป็นคนที่มีการศึกษาให้เป็นพลเมืองดี และให้เป็นคนงานที่ดี

- การสอนนั้นต้องเป็นไปตามจิตใจคน หมายความว่าต้องสอดคล้องกับจิตวิทยาของบุคคลและเชื้อชาติ คือต้องมีการจัดลักษณะของนักเรียนให้เป็นหมู่พวกและจัดวิชาที่เรียนรู้ให้สอดคล้องกับชั้นต่าง ๆ แห่งความเจริญเติบโตเป้าประสงค์ของเด็ก และกิจกรรมที่เขาพึงปฏิบัติ

- การสอนพึงดำเนินไปตามหลักการสังเกตพิจารณาและโดยกิจกรรมที่ได้เลือกเฟ้นเรียงลำดับ คือจากทักษะง่าย ๆ ในด้านต่าง ๆ ให้ยากขึ้นเป็นลำดับ

- หลักสูตรจะต้องขยายออกไปในลักษณะที่เป็นไปในทางปฏิบัติและทางวิชาการ ที่จริงเขาไม่ได้ใช้คำใดคำหนึ่งโดยเฉพาะ แต่ความคิดของเขานั้นอยู่ที่ว่าหลักสูตรนั้นต้องเป็นแบบที่ให้ประสบการณ์และให้มีกิจกรรม

- การสอนหนังสือเป็นงานที่ต้องใช้ฝีมือหลายมือ (หรือทักษะ) และต้องประกอบด้วยคุณธรรม ครูจะเรียนรู้ในหน้าที่และอาชีพของตนได้ดีในโรงเรียนแบบที่เรียกว่า “โรงเรียนทดลอง” ซึ่งทำให้ต้องปรับปรุงตัวเองเรื่อยไป

อิทธิพลของเปสตาลอสซี ในประเทศสวีตเองแม้จะได้รับความเกื้อหนุนจากรัฐบาล และบางคนที่จบจากโรงเรียนได้เป็นครูอาจารย์ที่มีชื่อเสียงก็ตาม แต่ชาวสวีตชั้นหัวหน้าหลายคนยังแคลงใจในเปสตาลอสซีในการที่เขาเอาใจช่วยฝรั่งเศส หลังจากนโปเลียนสิ้นวาทนาแล้ว ในเยอรมันได้มีการปฏิรูปการศึกษาในครั้งใหญ่ ระบบของเปสตาลอสซีจึงเข้าไปสถิติเสถียรในเยอรมันแต่ครั้งนั้น อังกฤษเองก็ไหวตัวตามเปสตาลอสซีในเรื่องบทเรียนด้วยของจริง และการจัดโรงเรียนสำหรับเด็กเล็ก แต่ที่สำคัญมากก็ได้แก่การฝึกหัดครูสมาคมชื่อ Home and colonial School Society ก็ตั้งโรงเรียนตัวอย่าง ซึ่งใช้วิธีของเปสตาลอสซี ราว ค.ศ. 1830 เปสตาลอสซี เกิดมีอิทธิพลขึ้นมาใหม่ในเรื่องการประชาศึกษา คือโรงเรียนประถมศึกษาสำหรับคนทั่วไป โรงเรียนฝึกหัดครูและหลักสูตรที่มีวิชาหลาย

อย่าง และมีวินัยที่รัดกุม บรรดาโรงเรียนฝึกหัดครูอเมริกัน และโรงเรียนอย่างอื่น ๆ ที่คล้ายคลึงกันล้วนแต่ได้อิทธิพลของเปสตาลอสซี ความคิดที่เด่นที่สุดของเปสตาลอสซีอยู่ที่ว่าโรงเรียนสำหรับประชาชนนั้นจะต้องให้ความรู้ทั่วไปแก่ประชาชนทั้งปวง การศึกษาจะทำให้มวลชนได้เป็นชายจริงหญิงแท้ขึ้นได้ ทั้งจะช่วยให้เป็นผู้ที่ฉลาดเฉลียว จิตใจมีเสรีภาพ และเป็นผู้มีคุณธรรมดี แต่โรงเรียนจะทำหน้าที่ดังกล่าวได้ก็ต่อเมื่อมีครูที่มีคุณภาพ อิทธิพลของเปสตาลอสซีในความคิดเห็นเรื่องครูได้แผ่ไปทั่วโลก การศึกษาที่ได้มีการทดลองก็มีคุณค่ามหาศาล คู่กับความเหนื่อยยากที่เขาได้ทุ่มเทชีวิตทั้งชีวิตลงไป
(พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์, 2543 : 84 – 86)

จอห์น เฟรดเดอริก แฮร์बाट (John Fred Deric Harebat)

แฮร์बाट เกิดที่โกลเตินเบอร์ก เป็นบุตรชายของข้าราชการชาวเยอรมัน ตาของแฮร์बाटเป็นหมอซึ่งเป็นผู้ดูแลการศึกษาของเขา แม้จนกระทั่งเข้าเรียนในระดับมหาวิทยาลัยแล้วก็ตามตาของเขาก็อุตสาหกรรมเดินไปส่ง แฮร์बाटโตเร็วไปหน่วย เพราะอ่านหนังสือของคานต์ออกเมื่ออายุ 18 ปี ระหว่าง 12 – 18 ปี แฮร์बाटเข้าเรียนในโรงเรียนแบบเก่าที่โกลเตินเบอร์ก ต่อมาจึงเข้าเรียนในมหาวิทยาลัยเจนัว ที่นี่เองที่แฮร์बाटได้รับอิทธิพลของมิลเคอร์ เขาได้เข้ากลุ่มเสรีชาย เมื่อเรียนจบแล้วเป็นครูพิเศษสอนหนังสือในครอบครัวของชาวสวิสในเมืองเบอร์นเป็นเวลาหลายปี ระหว่างนั้นเขาพยายามพิสูจน์ความคิดของมิลเคอร์ที่ว่า “ใครต่างก็สร้างโลกของตัวเอง” ทั้งนี้เพราะแฮร์बाटรู้ว่าโลกขึ้นอยู่กับความรู้สึกของตนแต่เป็นโลกที่เต็มไปด้วยความรู้สึกที่ผู้ใหญ่อื่นให้ อันนี้ถือว่าเป็นบันไดแห่งการศึกษาของแฮร์बाटว่า “จิตใจเรานั้นประกอบไปด้วยความคิดซึ่งโลกหยิบยื่นให้”

หลักการการศึกษาของแฮร์बाट

นักปรัชญาที่มีระเบียบแผนอย่างแฮร์बाटนั้นเห็นว่าการศึกษาก็เป็นวิทยาศาสตร์แขนงหนึ่ง ดังนั้นจึงต้องเริ่มต้นด้วยการกำหนดวัตถุประสงค์ ซึ่งวิธีนี้ก็มิมีข้อเสียอยู่

เหมือนกันถ้าใช้วิธีตะล่อมเข้าหาเด็กหรือวัตถุสิ่งของหรือเพลงเสียงกรรมวิธีเสียก่อน โดยเก็บเอาความมุ่งหมายเอาไว้ในใจ เพราะรู้กันอยู่แล้วว่าเรื่องของการศึกษานั้นอาจจะตั้งความมุ่งหมายไว้นานาประการ ความประสงค์จึงหาใช่เป็นส่วนหนึ่งของวิทยาการไม่ แฮร์บาตมีความเชื่อว่า การศึกษาย่อมประกอบด้วยลักษณะใหญ่ ๆ 3 ประการ คือ การปกครองดูแล การให้ความรู้ และการฝึกอบรม การศึกษานั้นเกิดขึ้นได้เพราะเด็กอยู่ในสภาพ “ไม้อ่อน” สามารถจะรับและเก็บบรรดาความประทับใจต่าง ๆ ไว้ได้ แต่สภาพ “แห้งไม้อ่อน” นั้นก็จัดโดยอายุและสภาวะบางประการรวมทั้งธรรมชาติวิสัยของเด็กแต่ละคน เมื่อนิสัยใจคอเด็กแต่ละคนเจริญเติบโตขึ้นก็รับอิทธิพลจากภายนอกได้ยากเข้า เมื่อเด็กยังเยาว์อยู่ก็จำเป็นต้องมีการดูแลปกครอง เด็กที่ยังไม่รู้จักรับผิดชอบชีวิตนักก็จะต้องมีคนคอยแนะนำจนกว่าจะสามารถนำตัวเขาเอง การศึกษาในลักษณะนี้เรียกว่าการปกครอง เพราะมีหน้าที่ควบคุมความประพฤติของเด็กในปัจจุบัน ส่วนการสอนและการฝึกฝนเป็นเรื่องสำหรับอนาคต แฮร์บาตเน้นว่า การสอนหนังสือเป็นศิลปะประณีต การเตรียมตัวนั้นแม้จะลงแรงไปเท่าไร ๆ ก็คุ้มค่า นอกจากนี้เขายังได้กล่าวถึงวิธีสอนวิชาบางวิชาไว้โดยละเอียด และแนะนำให้ใช้ทัศนอุปกรณ์ เช่น รูปภาพ แผนที่ แผนที่ในหลักสูตร นอกจากจะกล่าวถึงความมุ่งหมายและวิธีสอนแล้ว เขายังพูดถึงระเบียบและอันดับของสิ่งที่เรียน เพื่อให้เหมาะแก่วัยของเด็ก ในการจัดหลักสูตรเขาให้หลักไว้ 3 ประการ ได้แก่

- ความต่อเนื่องในระหว่างวิชา
- จุดรวมหรือแกนของวิชา
- พื้นฐานทางวัฒนธรรม

คือเรียนรู้ประวัติของชาติมนุษยชนนั้นเอง ทั้งนี้ก็มาจากหลักที่ว่า คนเราตั้งแต่เกิดออกมาจนกระทั่งเติบโตเป็นผู้ใหญ่ นั้นก็มีความเปลี่ยนแปลงเป็นระยะเหมือนประวัติศาสตร์ ซึ่งดั้งเดิมก็เป็นคนป่าเถื่อน แต่แล้วก็วิวัฒนาการมาเรื่อย ๆ จนถึงความเป็นอารยะอย่างทุกวันนี้

อิทธิพลของแฮร์บาด

แฮร์บาดมีชื่อเสียงในฐานะนักปรัชญาและนักการศึกษา เขามีลูกศิษย์ลูกหามากมายไม่แต่ในออสเตรีย ในเยอรมันก็มีที่เด่นมากก็ได้แก่ ดับเบิลยู เอฟ โวกแมน (W.F. Volkman) ในออสเตรีย ซึ่งใน ค.ศ. 1856 โวกแมนให้พิมพ์หนังสือเกี่ยวกับจิตวิทยาของแฮร์บาดขึ้น เป็นหนังสือมาตรฐานอยู่เป็นเวลาหลายสิบปี ต่อมาก็มียุติเขียนเรื่อง Empirical Psychology ซึ่งต่อเติมมาจากเรื่องของแฮร์บาด เป็นหนังสือสำหรับนักเรียนโรงเรียนฝึกหัดครูใช้เป็นตำรา หนังสือเล่มนี้ได้แก้ไขอีกเป็นหลายครั้ง และได้แปลออกเป็นหนังสือสำหรับชาวอเมริกันเรียนเมื่อ ค.ศ. 1889 ในเยอรมันมีมหาวิทยาลัยไลป์ซิกและเจนา เป็นศูนย์รวมของผลงานของแฮร์บาด ต่อมาผู้พยายามพัฒนาจิตวิทยาของแฮร์บาด เป็นเหตุให้ วุนด์ ได้ไปสอนปรัชญาของแฮร์บาดที่ไลป์ซิกและได้เป็นผู้สอนแก่ G.E. Muller ซึ่งภายหลังเป็นนักจิตวิทยาแบบ Experimental ที่มีชื่อเสียงโด่งดัง ความนิยมในแฮร์บาดได้เกิดในเยอรมันเมื่อราว ค.ศ. 1865 ส่วนในสหรัฐนั้นเกิดขึ้นหลังจากเยอรมันราว 20 ปี อิทธิพลของแฮร์บาดในสหรัฐจะได้กล่าวถึงอีกในตอนต่อไปเมื่อพูดถึงเฟรเดอริช (พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์, 2543 : 87 – 88)

ฟริเดริช เฟรเดอริช (Friderich Freubel)

เฟรเดอริช เป็นบุตรของหมอสอนศาสนา เกิดที่หมู่บ้านแห่งหนึ่งในกรุงสตริงเกีย เมื่อ ค.ศ. 1782 ถึงแก่กรรมเมื่อ ค.ศ. 1852 ชีวิตเมื่อเยาว์วัยค่อนข้างจะวิเวก นิสัยชอบธรรมชาติ ทำให้เขาสนใจวิทยาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ธรรมชาติ เมื่อเยาว์วัยเฟรเดอริชออกจะเป็นคนใจลอย ชอบฝัน ใจน้อย หลงใหลในธรรมชาติ และอยากรู้อะไรต่าง ๆ เกี่ยวกับปรากฏการณ์ธรรมชาติ เขาได้ไปฝึกงานป่าไม้ เพราะบิดาไม่มีเงินเสียค่าเล่าเรียนในการเข้าเรียนในมหาวิทยาลัยหรือส่งไปเรียนกับนักเกษตร เจ้าพนักงานป่าไม้ก็หาได้สอนวิชาที่ควรรู้ คือ คำนวณการวางวัดและวิชาคึกคึกหน้าไม้ให้แก่เฟรเดอริชไม่ เฟรเดอริชจึงได้แต่หาหนังสือ

เรขาคณิตและการป่าไม้อ่านเอาเอง เมื่ออายุได้ 17 ปี เขาก็เริ่มมีปรัชญาของตัวเอง ซึ่งต่อมาเฟรเดอริชได้รู้ว่าเขาเองก็มีความคิดเห็นแบบเดียวกับเชลลิง (Schelling) การที่เฟรเดอริชหันมาเล่นการคำนวณนี้เอง ทำให้เขาอยากจะไปทำงานอยู่กับเจ้าของตำราที่เขาติดอกติดใจ บังเอิญเคราะห์ดีที่เฟรเดอริชได้เรียนที่มหาวิทยาลัยเจนา เขาจึงได้เรียนวิชาคำนวณที่เขารักอย่างสมใจ ในที่สุดเฟรเดอริชหันไปสนใจวิชาวิทยาศาสตร์ อาจารย์ที่เขาติดใจมากคือ เอเจบัตซ์ อาจารย์ผู้นี้สอนวิชาสัตววิทยาเปรียบเทียบแสดงให้เห็นความคล้ายคลึงคลึงของโครงสร้างกระดูกสัตว์ ความรู้เรื่องวิวัฒนาการในสิ่งเหล่านี้ได้ทำให้เขาพบทฤษฎีแห่งเอกภาพ และเกี่ยวกับ Organic nature ซึ่งมีความหมายคล้ายคลึงกันระหว่างสิ่งหนึ่งกับสิ่งอื่น ๆ การเรียนรู้ในมหาวิทยาลัยของเฟรเดอริชจบลงด้วยการถูกจำคุกเป็นเวลา 9 สัปดาห์ เพราะเป็นหนี้ค่าเล่าเรียน ต่อมาเฟรเดอริชก็ไปเรียนต่อในมหาวิทยาลัยกอตติงเฮนและเบอร์ลิน อยู่ที่กอตติงเฮนปีเดียวก็ย้ายไปเรียนที่มหาวิทยาลัยเบอร์ลิน ในฤดูร้อนของปี ค.ศ. 1821 และได้ทำงานในโรงเรียนที่มีชื่อเสียงแบบ เปสตาลอสซี

ทฤษฎีของเฟรเดอริชที่จริงแล้วเป็นหลักการทั่ว ๆ ไป ที่ใช้แก่เด็กเล็กและเด็กรุ่นในวัยต่าง ๆ ในขั้นแรกได้นำไปใช้ในโรงเรียนเด็กโตหรือเด็กรุ่นตอนหลังเฟรเดอริชจึงได้หันมาพิจารณารายการละเอียดขึ้น เพื่อจะได้นำไปใช้ในโรงเรียนอนุบาล แต่ทั้งนี้ก็ไม่ได้เจาะจงไปว่าใช้สำหรับอายุในวัยเด็กอนุบาลเท่านั้น เฟรเดอริชมีส่วนคล้ายรุสโซที่ถือหลักจิตวิทยาแบบที่มีการปฏิบัติ แต่ไม่ได้แนะนำให้อาเด็กรออกมาต่างหากจากสังคมอย่างรุสโซ ตรงกันข้ามเขาพยายามใช้กระบวนการจูงใจหมู่และกิจกรรมในบ้าน ในสังคม และโรงเรียน ถ้าดูในแง่นี้จะเห็นว่าเฟรเดอริชได้ทำให้หลักการของรุสโซสมบูรณ์ขึ้น โดยพยายามส่งเสริมสิ่งแวดล้อมแทนการปิดกั้นอย่างที่กล่าวไว้ในหนังสือเรื่องเอมิล สภาพทางบ้าน และชีวิตในมหาวิทยาลัย ทำให้เฟรเดอริชนำเอาความคิดนึกในด้านต่าง ๆ รวมทั้งปรัชญาชีวิตในสมัยนั้นมาประมวลกันเข้าอย่างกลมกลืน แล้วลงท้ายก็สรุปว่าแม้แต่ธรรมชาติ ก็มีโครงสร้างมนุษย์ซึ่งเป็นอินทรีย์ที่เต็มไปด้วยความว่องไวและคิดนึกอะไรก็เป็นส่วนหนึ่งแห่งธรรมชาตินั่นเอง และเพื่อให้รูปโครงได้เป็นไปอย่างสมบูรณ์ มนุษย์เราก็จะต้องได้รับการเลี้ยงและอบรมให้ถูกต้องตาม

กฎแห่งพัฒนาการ นอกจากนี้เฟรเดอริชยังเอาความเชื่อในศาสนาเข้ามาใส่ไว้ด้วย เฟรเดอริชไม่ได้เป็นนักจิตวิทยา แต่เขาก็มีจิตวิทยาของตัวเอง ความคิดหลักของเขาก็ได้แก่

- การศึกษานั้นเป็นกรรมวิธีของธรรมชาติ
- ตัวเด็กนั้นเป็นอินทรีย์ทั้งหมด ถ้ามีการช่วยเหลือให้เด็กได้ทำอะไรที่เหมาะสม และดำเนินไปตามกฎของธรรมชาติแล้วก็จะมีการพัฒนา
- โลกพิภพนั้นก็เท่ากับเป็นอินทรีย์มหึมา ซึ่งประกอบไปด้วยอินทรีย์ส่วนย่อย ๆ ทั้งหมด เช่น มือและนัยน์ตาก็เป็นส่วนหนึ่งแห่งสรรพางค์กาย เพราะฉะนั้นมนุษย์แต่ละคนจึงเป็นส่วนหนึ่งของชาติมนุษย์ และชาติมนุษย์ก็เป็นส่วนหนึ่งของมโนแห่งพิภพ คือพระเจ้า

เฟรเดอริชตีความหมายของการศึกษาในแง่วิทยาการด้วยคือ เขากล่าวว่าการศึกษานั้นเป็นกรรมวิธีแห่งความเจริญเติบโต ซึ่งเกิดจากการเคลื่อนไหวทั้งปวงเด็กก็ต้องเป็นอินทรีย์และอวัยวะส่วนหนึ่งของสังคม นอกจากนั้นเขายังพิจารณาการศึกษาในแง่ประวัติศาสตร์และในแง่วิวัฒนาการ เขาบอกว่ามนุษย์เป็นทรัพยากรแห่งเชื้อชาติของตน ทรัพยากรดังกล่าวคือ วัตถุที่การศึกษาจะปลูกปั้นให้เป็นไปตามเป้าหมาย ด้วยการค้นคว้า การประดิษฐ์ และการถ่ายทอดให้แก่กันสืบต่อมานี้เองมนุษย์จึงสามารถสร้างสมอารยธรรมของตนได้ (พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์, 2543 : 80 – 89)

11.4 แนวความคิดที่สำคัญของการศึกษาในทวีปยุโรปใน คริสตศตวรรษที่ 19

ในศตวรรษที่ 19 ผลงานของ เปสตาลอสซี แฮร์บาต และเฟรเดอริชได้รับการวิพากษ์วิจารณ์เป็นอย่างมาก และในยุคนี้ได้มีนักปราชญ์ชั้นนำหลายท่านด้วยกัน เช่น ฟิชท์, เชลลิง, และเฮเกิล เป็นต้น

ฟิชท์ (Ficht)

กฎเกณฑ์สำคัญของฟิชท์ ที่ถือว่าเป็นกฎแจเข้าถึงปรัชญาเชิงวิจารณ์ คือการเข้าถึง
อรรถาที่มีอิสรภาพ ฟิชท์ถือว่าอรรถาไม่ใช่เพียงสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ในบรรดาสິงทั้งหลายเท่านั้น
แต่อรรถาเป็นกัมมันตภาพที่อิสระ และมีลักษณะเป็นอัตโนมัตินำอยู่ในตัว เป็นหลักสำคัญ
ของชีวิตจิตใจ ตลอดถึงความรู้ความประพฤดี โลกแห่งปรากฏการณ์คือ พลังงานที่
หมุนเวียนในกระบวนการและอารยธรรมต่าง ๆ อรรถาเป็นพื้นฐานของความรู้ เป็นรากฐาน
ของเหตุผลทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ เป็นกฎแจเข้าถึงความรู้ทุกอย่างอรรถาดังกล่าวนี้ คือ
ตัวเจตนจำนงหรือที่เรียกว่าตัว Ego นั้นเอง

เชลลิง (Shelling)

เชลลิงอยู่ในสายปรัชญามโนคตินิยมใหม่ ซึ่งอธิบายโลกแห่งประสบการณ์ว่า
ได้แก่ จิต อย่างไรก็ตาม เชลลิงไม่เห็นด้วยที่ฟิชท์กล่าวว่า การรับรู้ธรรมชาติเป็นอรรถา
สมบูรณ์ และปฏิเสธข้อที่ว่า ธรรมชาติเป็นสิ่งสำคัญในชีวิตมนุษย์ โดยแสดงทัศนะว่า
ถ้าจะถือสภาพว่าเป็นกระบวนการสำคัญในชีวิตมนุษย์แล้ว เราจะรับรู้ธรรมชาติในฐานะ
เป็นสิ่งตายตัวคงที่ไม่ได้ เพราะความจริงแล้ว ธรรมชาติอยู่ในฐานะเคลื่อนไหว มีชีวิต
มีเหตุผล และมีวัตถุประสงค์อยู่พร้อมในตัวของธรรมชาติเอง สภาพจึงต้องประกอบด้วย
ชีวิต ความเคลื่อนไหว และเจตนจำนงตามลักษณะของธรรมชาติ บ่อเกิดของสิ่งทั้งปวง
คือพลังฝ่ายสร้างสรรค์และพลังดังกล่าวนี้มีอยู่พร้อมในอรรถาสมบูรณ์ อรรถาสมบูรณ์นี้
ครอบงำสิ่งทั้งปวง สิ่งทั้งปวงอาศัยอรรถาสมบูรณ์และปรากฏออกมาจากอรรถาสมบูรณ์ด้วย
มโนคติคือความคิด และสภาพคือภาวะที่เป็นจริง ทั้งสองอย่างนี้มีรากฐานอย่างเดียวกัน
คือมาจากเจตนจำนงที่เป็นพลังสร้างสรรค์ด้วยกัน ปรากฏตัวออกมาเป็นความรู้จักตน ทำ
การรับรู้ทางประสาทสัมผัสโดยอัตโนมัติ ปรากฏเป็นสัญชาติญาณในสัตว์ทั้งหลาย เป็น
ความเจริญเติบโตในพืชพันธ์ สิ่งดังกล่าวนี้เป็นวิญญาณบริสุทธิ์ หรือเป็นความรู้บริสุทธิ์ เป็น
ตัวการณสร้างสิ่งทั้งหลายขึ้นมาและให้มีการเคลื่อนไหวไปมา

เฮเกล (Hegel)

ตามทัศนะคติของเฮเกล ถือว่าหน้าที่ของปรัชญา คือการรู้จักอาณาจักรแห่งธรรมชาติ นักปรัชญาจำต้องทำความเข้าใจในสิ่งทั้งหลายคือต้องเข้าใจแก่นสารความกลมกลืนและหลักการอันถาวรของสิ่งทั้งหลาย สิ่งทั้งหลายมีความหมายอยู่ในตัวกระบวนการในโลก แห่งธรรมชาติมีเหตุผลอยู่ในตัว ดวงดาวต่าง ๆ มีระบบเหตุผลอยู่พร้อม กระบวนการทาง โครงสร้างของสิ่งทั้งปวง มีเหตุผลและวัตถุประสงค์อยู่แล้ว แม้วิธีการเข้าถึงสัจภาพ ก็คือกระบวนการความคิดที่มีเหตุผล และสัจภาพเข้าใจได้ด้วยความคิดเท่านั้น หน้าที่ของ นักปรัชญาคือใช้ความคิด เพื่อให้เข้าถึงกฎเกณฑ์ของสิ่งทั้งหลายตามที่มีอยู่ในสิ่งนั้น ๆ ดังนั้น ตรรกวิทยากับอภิปรัชญาจึงเป็นสิ่งเดียวกัน เพราะอภิปรัชญาว่าด้วยภาวะของสิ่งที่มี อยู่จริง และตรรกวิทยาใช้เหตุผลเข้าถึงความจริง อย่างไรก็ตาม โลกไม่ได้อยู่กับที่แบบ ตายตัวแต่มีการหมุนเวียนอยู่ตลอดเวลา ความคิด ความรู้เหตุผล และหน่วยความคิดที่ถูกต้อง ก็เช่นเดียวกัน คือเป็นกระบวนการหมุนเวียนเป็นวิวัฒนาการ และในวิวัฒนาการนั้นสิ่งที่ไม่ เจริญเติบโตย่อมไม่แตกต่างอะไรไปจากเดิม แต่เฮเกลถือว่าถึงอย่างไรก็ต้องมีวิวัฒนาการ แตกต่างออกไปจากเดิม และเฮเกลได้ประมวลความขัดแย้ง แตกต่างไว้หลายประการ พร้อมกับกล่าวว่าในที่สุดเราจะพบเอกภาพในความขัดแย้งแตกต่างเหล่านั้น

สรุปแนวปรัชญาของเฮเกล

- ความคิด เหตุผล ความรู้ เป็นกระบวนการหมุนเวียนในรูปวิวัฒนาการเช่นเดียวกับ วิวัฒนาการของโลก
- สิ่งทั้งหลายมีกระบวนการสัมพันธ์กันหลายระดับ มีลักษณะขัดแย้งกันถ้าปราศจาก ข้อขัดแย้งกันเสียแล้ว จะปรากฏเป็นกระบวนการสืบทอดชีวิตไม่ได้
- ปรัชญามีหน้าที่ประสานความขัดแย้งเหล่านั้น เมื่อเอาชนะความขัดแย้งได้จึงถึง เอกภาพในสิ่งทั้งหลาย
- สัจภาพมีลักษณะขัดแย้งในระดับต่าง ๆ ของกระบวนการ เช่นเดียวกับลักษณะ ขัดแย้งในธรรมชาติ แต่ส่วนต่าง ๆ ที่ขัดแย้งกันนั่นเอง ก่อให้เกิดเอกภาพ

- ตรรกวิทยากับอภิปรัชญาเป็นอันเดียวกัน อภิปรัชญาค้นหาความจริง ส่วนตรรกวิทยาเป็นหลักเกณฑ์ในการค้นหาความจริง ต่างกันเมื่อมองคนละด้าน

นอกจากบุคคลที่ได้กล่าวมาแล้วนี้ในศตวรรษที่ 19 งานด้านวิทยาศาสตร์ก็ได้มีการศึกษาและพัฒนาให้ก้าวหน้าและมีชื่อเสียงมากที่สุด บุคคลที่ควรได้รับการกล่าวถึงในด้านวิทยาศาสตร์ในยุคนี้คือ ชาร์ล ดาร์วิน ผู้ให้กำเนิดทฤษฎีวิวัฒนาการ

ดาร์วินเกิดเมื่อ ค.ศ. 1890 เขาเป็นผู้บุกเบิกวิชาการทางชีววิทยาเป็นคนแรกได้ค้นคว้าถึงการวิวัฒนาการของสิ่งมีชีวิตเป็นนักจิตวิทยาสังกัดตระกูล Gestalt และในระยะหลังนี้ ดาร์วินได้เกิดมีความขัดแย้งกับจิตวิทยา Gestalt ขึ้นบางประการ ท่านผู้นี้จึงค้นคว้าไปตามแนวคิดของตนเอง โดยเฉพาะเรื่องการจูงใจทฤษฎีใหม่ที่ดาร์วินตั้งขึ้นมาโดยปรับปรุงแต่งแก้ไขจากทฤษฎี Gestalt นั้นมีชื่อเรียกต่าง ๆ กัน เช่น ทฤษฎีสนาม เป็นต้น

การเรียนรู้ตามทฤษฎีของดาร์วิน นั่นก็คือการเปลี่ยนแปลงรูปร่างของประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ผู้เรียนมองเห็นซึ่งรวมความไปถึงความจริง ความเชื่อ ความคิดเห็นและอื่น ๆ ด้วย ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม การเรียนรู้นั้นเป็นการแก้ปัญหาจะต้องมีตัวปัญหาเผชิญกับผู้เรียน ปัญหาจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อส่วนต่าง ๆ ของร่างกายมองไม่เห็นทางที่จะไปสู่จุดมุ่งหมายปลายทางจากสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่หรือเกิดขึ้นเท่าที่มองเห็นและรับรู้ได้ เป็นรูปสัมพันธ์กันแบบสนิทไม่สับสน ก่อแบบเป็นรูปขึ้นมาการเรียนรู้ก็เกิดขึ้น ปัญหาที่น่าสนใจก็คือว่าการเปลี่ยนแปลงรูปร่างที่ร่างกายมองไม่เห็นจากปรากฏการณ์ต่าง ๆ ดาร์วินได้ตอบปัญหานี้ว่าอาจจะเกิดขึ้นจากการกระทำซ้ำ ๆ ในสิ่งนั้น ๆ ก็เป็นได้ ดาร์วินยังได้กล่าวถึงเหตุการณ์ในอดีตและที่จะเกิดขึ้นในอนาคตว่าไม่ใช่เป็นส่วนสำคัญหรือมีผลผลักดันต่อพฤติกรรมของร่างกายแต่อย่างใดอย่างหนึ่ง พฤติกรรมของร่างกายขึ้นอยู่กับปัจจุบันเท่านั้นเอง

ในศตวรรษที่ 19 นอกจากความก้าวหน้าในด้านปรัชญาและด้านวิทยาศาสตร์แล้วยังมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจ และมีผลต่อการศึกษาในแผ่นดินใหญ่ของทวีปยุโรปในศตวรรษที่ 16, 17, 18, 19 สะท้อนต่อผลงานทางด้านอักษรศาสตร์อย่างมาก

ในสมัยศตวรรษที่ 19 นี้ ประเทศอังกฤษได้มีการออกกฎหมายและพระราชบัญญัติที่สำคัญเพื่อควบคุมและจัดการศึกษาของชาติ บรรดางานเขียนของนักปรัชญา นักการศึกษา และนักวิทยาศาสตร์ต่าง ๆ มีอิทธิพลที่ทำให้รัฐหันมาสนใจงานด้านการจัดการศึกษามากขึ้น กล่าวกันว่าในยุคนี้เด็กที่เป็นชนชั้นกรรมมาชีพที่ไม่ได้เข้าโรงเรียนมีอยู่ประมาณ 2 ใน 5 ของเด็กทั้งหมด เด็กที่มีโอกาสเข้าโรงเรียนก็ต้องเรียนหนังสือประมาณ 2-3 ปี คือระหว่างอายุ 8 – 11ปี ผู้ปกครองต้องเสียเงินค่าเล่าเรียนประมาณ 1 ปอนด์สเตอร์ลิงต่อปี พื้นฐานทางการศึกษาส่วนใหญ่เน้นด้านการอ่านมากกว่าการเขียน มีการเรียนกฎเกณฑ์ทางเลขคณิต ประมาณ 3 – 4 ข้อ และสอนให้เด็กรู้จักคัมภีร์ไบเบิลบ้าง ครูที่เป็นผู้ให้การศึกษาในโรงเรียนก็มีคุณวุฒิต่ำ รัฐบาลอังกฤษเห็นความสำคัญด้านการศึกษากอปรกับแรงกดดันภายในประเทศซึ่งเกิดจากพวกนักปราชญ์ทั้งหลาย ดังนั้น ในปี 1832 รัฐบาลอังกฤษจึงได้ออกกฎหมายเพิ่มงบประมาณช่วยเหลือด้านการศึกษาแก่สถาบันการศึกษาต่าง ๆ และได้เพิ่มงบประมาณด้านการศึกษาขึ้นทุก ๆ ปี จนกระทั่งในปี ค.ศ. 1839 ได้มีการจัดโรงเรียนฝึกหัดครูขึ้น แต่การบริหารการศึกษายังอยู่ในมือของศาสนจักร ในปี ค.ศ. 1870 รัฐบาลอังกฤษได้ออกกฎหมายให้มีการพัฒนาการศึกษาของชาติเป็นขั้นตอนเริ่มแต่ขั้นต้นจนถึงขั้นสูงสุด และได้มีการเพิ่มงบประมาณการศึกษาเพื่อให้มีโรงเรียนขั้นต้นสำหรับเด็กทั่วประเทศ ทั้งยังกำหนดด้วยว่า เด็กที่มีอายุระหว่าง 5 – 13 ปี ควรเข้ารับการศึกษาระดับขั้นต้นและได้มีการประกาศให้การศึกษาขั้นต้นเป็นการศึกษาภาคบังคับสำหรับเด็กทุกคน ในศตวรรษที่ 19 เป็นระยะเวลาที่เด็กผู้หญิงมีสิทธิเข้ารับการศึกษานในโรงเรียนเหมือนกับเด็กผู้ชาย ในปี ค.ศ. 1902 ได้มีนักกฎหมายที่ให้ออกกฎหมายให้จัดตั้งการศึกษาระดับมัธยมขึ้นทั่วประเทศ เพื่อให้เด็กผู้ชายและเด็กผู้หญิงได้มีโอกาสศึกษาโดยทั่วกัน ในประเทศอังกฤษสมัยนั้น ได้มีการแบ่งระดับโรงเรียนดังนี้

1. โรงเรียนของชนชั้นสูง สอนวิชาภาษาอังกฤษ ภาษาละติน ภาษากรีก และวิชาวิศวกรรม
2. โรงเรียนของชนชั้นกลาง

3. โรงเรียนของชนชั้นกรรมกร จะสอนวิชาชีพต่างๆ

สำหรับในระดับมหาวิทยาลัย จะมีการสอนวิชาศาสนา อักษรศาสตร์ กฎหมาย
ดนตรี แพทย์ วิศวกรรม และรัฐศาสตร์ ซึ่งในศตวรรษที่ 19 นี้มีการก่อตั้งมหาวิทยาลัยใน
อังกฤษเพิ่มขึ้นอีกหลายสิบแห่ง เป็นการขยายการศึกษาให้ถึงขั้นสูงสุดของประเทศ
(พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์, 2543 : 90 – 94)